

PAPER DETAILS

TITLE: YABANCILARA TÜRKÇE GRETİMİNDE ÖNEMLİ BİR KONU TÜRKÇEDE ANLAM
ZENGİNLİĞİ

AUTHORS: Cihad DEMİR

PAGES: 91-104

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/449501>

Yabancılarla Türkçe Öğretiminde Önemli Bir Konu: Türkçede Anlam Zenginliği

Mualla MURAT¹

Cihad DEMİR²

Öz

Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezlerinde (TÖMER) Türkçe öğrenen yabancı uyruklu öğrenciler, A1, A2, B1, B2, C1, C2 kurları ile dil kullanım ihtiyaçlarını giderebilir ve kendilerini rahatlıkla ifade edebilir ancak ülkede yaşayan bir Türk ile istenilen seviyede iletişim kuramazlar. Çünkü iletişimin alıcı-verici-ileti-kanal öğelerinde verilen ileti için öznenin donanımı ve bu donanımın içine de o ülkenin kültürü girer. Dilin anlam bilgisini oluşturan en ağırlıklı kısmı dilin kültür kısmıdır. Bununla birlikte dil bilgisinin bağdaşıklık konusu da *Doğacıların ve Sözleşmecilerin* ekolleri için önemli örnekler taşır. Yabancı uyruklu öğrencilerin bir Türk ile üst düzeyde iletişim kurabilmesi için anlambilim kavramı kapsamında sözcüklere, cümlelere ve metinlere yüklenen manaları anlayabilmesi gereklidir. Bu çalışma, literatür taraması yapılarak yabancı uyruklu öğrenciler için TÖMER derslerinde kullanılmak üzere eğiticilere Türkçedeki anlam zenginliği yetisini kazandırabilmek adına yapılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; Türkçedeki anlam zenginliğinin yabancılarla aktarılabilmesi için bu alandaki uzman öğreticilerin ve akademisyenlerin bir araya gelmesi ve etkili bir program hazırlaması, C2 kurunun üzerinde sadece anlam için bir kur açılması ve hedef kitlenin seviyesine uygun bir içerikle öğretilmesi tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Anlambilim, TÖMER, Türkçe Öğretimi.

¹ Yrd. Doç. Dr. İstanbul Aydın Üniversitesi, Türkçe Öğretmenliği, muallamurat@aydin.edu.tr

² Okt. İstanbul Aydın Üniversitesi, Aydın TÖMER, cihaddemir@aydin.edu.tr

An Important Subject In Teaching Turkish As A Foreign Language: The Rich Semantics Of Turkish Language

Abstract

Foreign students studying Turkish at the Turkish and Foreign Language Research and Application Center (TÖMER) can meet their language needs with A1, A2, B1, B2, C1, C2 classes and can express themselves easily, but they cannot communicate with Turkish people in the desired level. Since the communication for the message given in the transmitter-receiver-message-channel items is the ability of the subject and the culture of that country in this ambiance, the most important part of the knowledge of the language is the part of culture. The most important part of the knowledge of the language is the part of culture. However, the coherence of linguistic knowledge also brings important examples for the associations of naturalists and contractarians. In order for foreign students to communicate with Turkish people on an advanced level, they need to be able to understand the characters, words and texts that are loaded in the context of semantics. This study was carried out in order to enable foreign students gain the ability of understanding the richness of meaning in Turkish language by making a literature search. According to the results obtained without working; it has been determined that the specialist teachers and academicians in this area should come together and prepare an effective program so that the richness of meaning in Turkish can be transferred to foreigners and that a curriculum is opened only for meaning on the C2 class and it is taught with appropriate content to the target level.

Keywords: *Semantics, TÖMER, Turkish Teaching*

Giriş

Dil, en basit tanımıyla iletişim aracı olarak ele alınır. Evrensel olarak dilin çalışma alanı pek çok uzmanlık alanını ilgilendirdiği için onlarca tanımı vardır. Yelten (2009: 5)’e göre dil, temel malzemesi şekilli ses olan, karmaşık fakat kendi arasında tutarlı bir dizi kuralla çalışan gelişmiş bir dizgeyken, Eker (2011: 3)’e göre toplumsal yaşamın bir parçası olarak, fiziksel, ruh bilimsel, fizyolojik, zihinsel, toplumsal vb. olgularla kesişimleri olan işaretler bütünüdür. Dil bilim uzmanları, dilin işlevindeki fonksiyonları ayrı ayrı ele alır, farklı farklı tanımlar ortaya çıkarır. Bunlardan en anlamlısı Aksan’a ait tanımdır: “*Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünülme aktarma dizgesidir.*” (Aksan, 2016).

Dil, içinde birden çok bilim dalını barındıran çok sistematik bir kurum olarak düşünülebilir. Bu kurumun içinde yer alan çok çeşitli konular vardır. Bunlardan en önemlisi ve ihmal edileni anlambilim konusudur. Anlambilim, sözcüğün sözlük anlamı dışındaki çeşitli faktörlerle oluşan yeni anlamlarıdır. Anlambilim, bir sözcüğün sözlük anlamı (temel anlamı) dışında anlam değişimini ve derinliğini veren faktörlerini içerir. Sözcük bir buz dağına benzetildiğinde anlambilim de bu buz dağının görünmeyen yüzüne benzetilir (Eziler Kıran, 2014). Dilin en geniş bölümünü oluşturan anlambilim, kendi içinde de bir hayli alana ayrılır. Sembol, gönderge, sözcükler ve sözlük birim, düz anlam, yan anlam, dolaylı anlatım, iki anlamlılık, mecaz, teşbih, anlam bilgisi alanları, eş anlamlılık, zıt anlamlılık, eş dizimlik, ifade ve deyim, anlam değişikliği, köken bilgisi çok anlamlılık, eşadlılık, eş yazımlık ve sözlükçülük, anlam bilimiyle bağlantılı konulardan bazılarıdır (Hazar, 2013).

Anlambilim o toplumun sosyolojik, psikolojik kültürel birikimleriyle oluşmuştur. İletişimin temel aracı olan dil; insan-insan, insan-doğa ilişkilerinde çözümlemelerle anlam kazanır, zenginleşir, varlığını sürdürür ve bunun neticesinde sadece somut anlam taşıyan sözlük olmaktan çıkar. “Nice” edatını tekrarlayarak ‘nice nice’ sonsuzluk anlamını elde

etmek dilin mucizesidir. (TDK Yayınları, 1999) Türklerde çınar ağacı, ağaç kültürünün önemli bir parçasıdır ve Türkçede kalıp olarak zengin bir anlama sahiptir. Türklerde çınar ağacı, ağaç kültürünün önemli bir parçasıdır ve Türkçede kalıp olarak geniş bir ifadeyi sağlar. Yaşlı ve bilge kişilere yakıştırılan çınar kültürü çok sevilen ve şahsiyetine saygı duyulan, güvenilir, bilge kişilere yönelik çınar gibi adam söylemi bu şahsiyetteki bir kişinin ölümüyle de *bir çınar devrildi* ifadesini Türkçeye katmıştır. Bu aynı zamanda şahitlik ettiği tarihinde kapandığı bir dönemi ifade eder. Atasözleri ve deyimler bu iddiaların ispatıdır. Toplumların önem verdiği nesne, obje ve düşünceler atasözleri ve deyimlere yansımıştır. Toplumun kültürü, edebiyatı ve sanatına hâkimdir. Edebiyat ve sanatı taşıyan dil ise toplumun aynasıdır. Türklerde *at* sözcüğü ile çok fazla atasözü ve deyim mevcutken Araplarda ise *deve* sözcüğü ile oldukça yoğun atasözü ve deyim bulunur. Bunların neticesinde dili sözcükler listesi ve dil bilgisi kurallarından ibaret saymamız mümkün değildir. Ercilasun' un "*Dilin Tadı*" adlı yazısında *nice nice* ikilemesi ile uzun yıllar sınırsız zaman gibi aslında sayıya dayalı anlam vermesini çok manidar bulur. Görüldüğü üzere dil, sözcüğün ve dil bilgisi kuralının daha ötesinde anlamlarla vardır. Anlam bilim sezgisel olarak o toplumun bireyleri arasında etkili bir iletişim sağlarken bu alanda yapılan akademik çalışmalar toplumdan daha geride kalmıştır. Son yıllarda bu alanla ilgili yapılan çalışmalarda hızlı ilerlemeler kaydedilmiş ve ortaya çok çeşitli kuramlar, ekoller ve görüşler çıkmıştır.

İki Kuram: Doğacılar ve Sözleşmeciler

Ullmann bu alanda çalışırken "*ad*" ve "*anlam*" sözcüklerini içlem olarak ilişkilendirir (Ullmann, 1962: Akt. Kocaman, 1962). Ad ve anlamla ilgili alanda çalışanlar iki ayrı kuram oluşturmuşlardır. *Doğacılar* ve *Sözleşmecilerin* ortak paydaları, ad ile anlamın ilişkilendirilmesidir. Doğacıların iddiası ad ve anlam ilişkisinin biçime dayandığı Sözleşmecilerin ise bunun tamamen keyfe dayandığı şeklindedir. Örneğin;

Şu dağların burcu musun
Kız boynumun borcu musun
Gurban olam sarı gelin
Sen *kötünün* harcı mısın

Türküsündeki *kötünün harcı* ifadesindeki *harç* sözcüğü ad olarak asıl anlamından çok farklı kullanılmıştır. Sözleşmecilerin keyfi yaklaşımına göre liyakat anlamında kullanılmıştır ve biçimle alakası yoktur. Türk Dili, muhteşem bir zenginliğe sahiptir ve edebi metinler ele alındığında hemen hemen her ekolü destekleyecek servettedir.

Doğacıların yaklaşımında örnek olarak *sergi* sözcüğünü kullanabiliriz. Sergi sözcüğünü gövde olarak ele aldığımızda anlam açısından iki farklı grupta kelime türer. Aynı kökten gelen; sermek, seriyorum, serilmek, sergen ... ve biçim eşliği açısından sevgi, bilgi, delgi... sözcükleri örnek verilebilir (Aksan, 2016). “Ser” sözcüğünden somut anlam olarak “rafa örtü sermek”, “yere halı sermek” örnekleri karşılanırken yine aynı kökten gelen “seril” gövdesi ile “gülmekten yerlere serilmek”, “bir vuruşa yere serilmek” deyişlerindeki anlam ise insanın yere serilmesini ifade eder ancak bu anlam o toplumun dil kültürüyle ortaya çıkardığı farklı bir anlamdır. (Aksan, 2016). Sergi sözcüğünden serilmek sözcüğü *Yere serilmek, yerlere serilmek* söylemi bu mecazlarla sözlüğe yeni bir deyim katmaktadır. Aynı söylemle farklı sözcüklerle *paspas olmak* ifadesi de aynı anlamı taşıyan bir deyimdir. *Paspas olmak* çok emek vermek, çabalamak neticesinde değersiz kalmak anlamı ile *halının yere serilmesi* gibi serilmek sözcüğünden ortaya çıkmıştır. *Paspas olmak* ile *yere serilmek* ifadelerinde olumluluk ve olumsuzluk farkı vardır. Birincisinde *boşa gitmiş emek*, ikincisinde ise *saygı göstermek* anlamı vardır.

Anlambilim ve Edebi Sanatlar

Anlam, dilbilim açısından incelendiğinde oldukça kapsamlı olduğu görülür. Cümle ya da metinde anlambilime bakıldığında somut anlamın dışında yan anlam, soyut anlam, mecaz anlam, kastedilen anlam ile birlikte bazı sanatlar da anlambilim çalışmalarının içerisine girer. Bu sanatlardan en yaygın olanları istiare, mecaz-ı mürsel ve kinayedir.

Edebi söz sanatlarından istiare, bir sözcüğün temel anlamının dışında kullanılarak bir varlığın benzediği başka varlıkların adıyla anma sanatıdır. Benzetme sanatından farkı ise temel öğeler olan benzeyen ve benzetilen unsurlarından birinin kullanılmamasıdır. Bu sanat sadece benzeyen

söylenilerek (açık istiare) ya da sadece benzetilen unsur söylenerek (kapalı istiare) yapılabilir.

Ünlü halk ozanı Âşık Veysel'in türküsünde geçen “*iki kapılı bir handa gidiyorum gündüz gece*” dizesi açık istiareye en güzel örneklerden biridir. Bu dizede *hayat*, *iki kapılı bir hana* benzetilmektedir fakat benzeyen unsur olan *hayat* dizede yer almamaktadır. “*Derinden derine ırmaklar ağlar / Uzaktan uzağa çoban çeşmesi*” dizelerinde ise kapalı istiare sanatını inceleyebiliriz. Bu dizelerde benzeyen unsurlar olan ırmaklar, çoban çeşmesi verilmiş, *ağlamak* eylemiyle benzetilen unsur olan *insan* dizelerde verilmemiştir. Bu yönüyle benzetme yönü, benzeyen ya da benzetilen unsuru bulmamızı sağlayan bir ipucu olarak düşünülebilir.

Mecaz-ı mürsel sanatı, bir sözün gerçek anlamından farklı olarak benzetme amacı taşımadan kullanılmasını ifade eder. Sık kullanılan bir deyim üzerinden örneklendirecek olursak; *göze girmek* deyiminde benzetme amacı olmaksızın *göz* kelimesi gerçek anlamının dışında tümceye dâhil olmuştur. Burada insan gözüne girmek mümkün olamayacağından kast edilen anlam, *bir kimse veya birilerinin beğeni ve takdirini kazanmak* olacaktır. Bir kelime ya da söz benzetme yapmak amacıyla başka bir kelimenin yerine kullanılmışsa orada mecaz-ı mürsel yoktur. Örneğin bir insana koçum ya da aslanım denildiği zaman bu kelimeler mecazî anlamda kullanılmıştır ve burada istiare sanatı vardır. Mecaz-ı mürsel ise gönderilmiş mecaz anlamına gelir. Yani mecaz-ı mürselde bir kelime ya da söz benzetme amacı olmadan başka bir varlık için kullanılır. Varlıklar arasında parça-bütün, neden-sonuç, özel-genel, durum-yer, çokluk-azlık, öncelik-sonralık vb. gibi pek çok ilgiler vardır. (Özel, 1994).

Kinaye sanatı, bir sözün hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılmasıdır. Asıl söylenmek istenen sözün mecaz anlamıdır. Dolaylı ve kapalı bir şekilde ifade eden söze denir. Sözün gerçek anlamı kastedilmiş olabilir ancak asıl amaç mecazlı anlamı vermektir. Türkçedeki deyimler veya atasözleri genellikle kinayeli sözlerdir. Sık kullanılan bir deyim üzerinden örneklendirecek olursak; *ortada kalma* deyimini cümle içinde kullandığımızda “*Savaşta babaları ölen çocuklar ortada kaldı*”

cümlesindeki *ortada kaldı* kelime grubundan çocukların meydanda, dışarda vs. kalması (gerçek anlam), çocukların kimsesiz kalması (mecaz anlam) anlamları çıkmaktadır. Fakat burada kast edilen anlam mecaz anlamdır. “*Dadaloğlu’m der ki belim büküldü / Gözümün cevheri yere döküldü*” dizelerinin birinci dizesinde *beli bükülmek* sözlerinde kinaye vardır. Gerçekte Dadaloğlu’nun ihtiyarlık veya hastalık nedeniyle bel bükülmüş olabilir ama şairin anlatmak istediği bu değildir. O çektiği sıkıntıların büyüklüğünü, çokluğunu anlatmak için *beli bükülmek* sözlerini kullanmıştır.

Gerek günlük konuşma dilinde gerekse edebi sanatların kullanıldığı şiir dilinde, sözcüğün somut anlamının dışında *imge*, *sembol* ve *gösterge* ile ifade edilmesi anlamda farklı sonuçlar verir. Abdürrahim Karakoç, *Mihriban* şiirinde “*Lambada titreyen alev üşüyor.*” derken “*üşüyen alev*”i imge olarak ifade etmiştir. Anlamla ilgili olarak bağdaşıklık konusu da önemlidir. Bağdaşıklıkta bir sözcüğün veya bir cümlemin anlamını bağımsız olarak düşünemeyiz. “Bir sözcüğün anlamı bir önceki ya da bir sonraki sözcükle” ve “bir cümlemin anlamı bir önceki veya bir sonraki cümle” ile anlam kazanır. Bağdaşıklık konuları da yabancı dil olarak Türkçenin öğretimi sürecinde “C kurunun” üzerinde yer alması gereken konulardır.

Okumak, TDK sözlükte *bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlemek veya seslendirmek* olarak açıklanır fakat *okumak* sözcüğünün önüne gelen *ciğer* sözcüğü (*ciğerini okumak*) anlamı tamamen değiştirerek *onun aklından geçenleri, gizli düşüncelerini bilmek* anlamında kullanılır.

Badem gözlü kelime grubu *badem* ve *göz* kelimelerinden oluşur. Göz, Türk Dil Kurumu’nda *görme organı*, *basar* olarak verilirken *badem* ise *bitki bilimi- badem ağacı* ve *bu ağacın yaş veya kuru yenilen yemişi* cümleleriyle tanımlanır. *Badem gözlü* biçiminde bir arada kullanıldığında ise (*sıfat*) *gözleri badem içi şeklinde iri olan (kimse)* anlamına denk düşmektedir ve bu ifade Türkçeye ait bir sembol halini alır.

Ciğerini okumak bağdaşıklığı ya da *badem gözlü* ifadesindeki sembolünün yabancılar tarafından öğrenilmesi daha kısa sürede gerçekleşir. Çünkü bunlar konuşma dilinde de vardır ve kullanımı yaygındır ama bir dildeki imgeler daha sanatsaldır, geniş bir zaman alır ve öğrenilmesi zordur. Ahmet Haşim’in *Göl Saatleri* şiirinde dile getirdiği *gümüş böcekler* bir imgedir ve yabancı bireylere öğretilmesi üst seviyede bir kur gerektirir. “*Bütün gece heyecanla seni bekledim, sofrayı sevdiğin yiyeceklerle donattım gelmeyince pastayı köpeklere verdim*” serzenişinde köpeğin pasta yemediğini bildiğimiz için bu kastın bir *hak etmeme* anlamına geldiğini anlatmak ya da anlamak kolay değildir. Cümlede anlamı kavramlaştırmak ve bir teoriye oturtmak daha kolay iken metinde anlamı teoriye oturtmak ve öğretmek çok daha zordur. *Ciğerini okumak* Doğacılık ekolüne, *badem gözlü* deyişimi de Sözleşmeci ekolüne girerken bir sonraki metin her iki ekole de ait değildir. Burada tamamen sitemin sahibi olan öznenin psikolojisi söz konusudur. Bu durumda karşımıza “psikolinguistik” bilim dalını çıkarmaktadır. Dildeki sembol ve imge gibi tasarımlar, aslında öznenin zihinde oluşturduğu tasarımlardır. C kuru üzerindeki seviye, anlambilim ve buna ait konularla birlikte dil-zihin ilişkisini de kapsamalıdır.

Dil Öğretiminde Anlambilim

Dilbilim ilkelerinin, o dilin yabancı dil veya ana dil olarak öğretimi sırasında faydacı ve uygulamaya dönük olarak sistemler geliştirilmesi uygulamalı dilbilimine temel oluşturmuştur. “...*dilbilim dışında daha birçok bilim dalının, örneğin toplumbilim, ruhbilim, insanbilim, eğitbilim, uygulayimbilim, vb.nin katkısı ise söz konusu etkinliğin günümüzde dallar arası bir nitelik kazanmasına yol açmıştır.*” (Vardar, 1983: 1). Dilbilim uygulamaları üzerinde yapılacak çalışmalarda dilin; anlam birimleri, anlamlandırma, gösterge, tasarımlar, imgeler en önemli konulardır.

Dil öğretiminde kavramların anlamlandırılarak ve kalıcı bir şekilde öğretilmesi önem arz etmektedir. Sözcük, temel anlamından başka taşıdığı anlamlar ve kültürel kodlar çerçevesinde anlamlandırılmadığı sürece gönderimin başarılı, amacına uygun bir şekilde gerçekleştiği söylenemez. Eğitim sürecinde yazma becerisinin geliştirilmesine yönelik kelimelerin

dikte ettirilmesi ya da okuma becerisinin geliştirilmesine yönelik sesletim çalışmaları yapılması altı delik kovaya su doldurmak kadar faydasız bir eylemdir. Kelimelerin ya da kelime gruplarının günlük hayatta, toplum kültüründe ne gibi derin anlamlar taşıdığının öğrenciye kavratılması gerekmektedir.

Farabi ve İbn-i Sina geleneğinin bir parçası olan Gelenbevi öğretisi, ilmi bir şeyden hâsıl olan suret olarak tanımlar. Suretin bu resimlendirilme, kalıba dökülmesi işi zihinde gerçekleşirken aynı zamanda benzer olan olmayan tüm suretlerden de ayrılmasını ifade eder (Bingöl, 1993: 15). Zihinde ortaya çıkan anlam (mana), anlam tipolojisinde kelimenin cümle ve bağlam içerisinde aldığı farklı anlamlardan dolayı çeşitli kodlama dereceleriyle sınıflandırılır. Bunun sebebi dilin bir çeşit şifreleme sistemi olması ve kodlama özelliği taşımasıdır. Bu da her milletin kendi diline göre ayrı bir özellik taşır ve bu özellik o milletin yüzyıllar boyunca süregelen birikmiş kültüründen ortaya çıkar. Bu kültür çerçevesinde sözcüklerin somut anlamı dışındaki anlamlar o dile ait toplumun tasavvurundan oluşmuştur.

Yabancılar Türkçe öğretiminde bu tasavvur ve kodlamaların somut anlamlar dışındaki anlamları öğrenmeleri uzun bir zaman almaktadır. Bunun için C2 üzerinde bir kura ihtiyaç vardır. Yüzyılların birikimiyle oluşan sözcüklerdeki anlamların öğretilmesinde başlı başına değişik metotlar ve teknikler kullanılmalıdır. Bu kurda anlam ve kavram konuları ilk işlenecek konulardan olmalıdır. Kavramlaştırma konusu C2 kurunun üzerindeki çalışmaların başında gelmelidir. Anlamı kavramlaştırmada sözcüğün çağrıştırdığı anlamlar dilin zenginliğini ortaya çıkarır ve asıl iletişim bu zenginlikle sağlanır. Türkçenin önemli bir özelliği olan az sözle çok şey ifade etmek ya da az sözle derin anlamlara yer verme bu zenginlikle gerçekleşir.

Yukardaki örneklerden devam edildiğinde sermek gövdesinden türeyen “ser” sözcüğü halı sermek karşılığında paspas sermek ve ondan çağrışım yoluyla ortaya çıkan paspas olmak deyimi yabancılar öğretilirken bilindik metot ve teknikler verimli olamaz.

Yine *ipe un sermek* deyimini ile yapılmak istenmeyen bir işteki bahane simgelenir. Bu deyim Nasreddin Hoca'nın bir fıkrasından çıkmıştır. Bu fıkrayı bilenle bilmeyen bireylerde kodlama dereceleri ve anlamlandırma kuvvetleri farklılık gösterecektir. Kodlamalar ve kuvvet konusunda çalışan Todorov, *dil, kültür* ve *ferdi* olmak üzere üç açıdan ele alır. Ağaç sözcüğü dil açısından sözlükteki somut anlamın karşılığıdır. *Soy ağacı* halk kültüründe ailenin silsilesini yani sülale boyu geçmişini ifade eder ya da “Ağaçta yaprak kalmadı” ifadesinde ömrün tükendiği anlatılmak istenir. Bunlarda ağaç sözcüğü kültürel örneklerdir, “*Bilmem o ağacın altını hatırlıyor musun?*” şarkısında ferdi anlamla ağaç sözcüğü kullanılmıştır. Dildeki bir sözcüğe dayalı anlamların açıklanması ile ilgili çok fazla faktör ve işlev vardır. Dile ait bu faktör ve işlevleri sadece akademik seviyede ele alınması da alandaki sorunu gösterir. Yabancılar Türkçe öğretiminde görev alan öğretmenlerin akademik seviyedeki bu çalışmaları TÖMER’de kullanılması için planlamalar yapılmalıdır.

Anlambilim ile dil öğretimi konusunda lisans ve milli eğitim müfredatlarında ele alınması gereken çalışmalara ihtiyaç vardır. Milli eğitim müfredatında, TÖMER’de, eğitim ve edebiyat fakültelerinde hedef kitlenin seviyesine uygun örnekler ve uygulamalarla ele alınacak konuların başında anabilim dalları ile ilgili olduğu alanlar gelmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Dil, canlıdır, doğar, yaşar ve ölür kısmını tanımladığınızda bu bölüm içinde birçok bilim dalının kapsandığı görülür. Başta anlambilim, kavramlaştırma, gösterge, edim bilim gibi alanlar ayrıntılarıyla ele alınamazsa dilin doğması, yaşaması ve ölmesini idrak etmek zorlaşır. “*Dilsel yapı, bireyin dış dünyadan algıladığı izlenimlerin, iç dünyasının ürünü olguların imgelere dönüşebilmesini, bu imgelerin başkalarına iletilebilmesini sağlayan göstergelerden kuruludur.*” (Vardar, 1976: 1).

Dil öğretimiyle ilgili alanlarda çalışan uzmanlar geleneksel olan, bilinen kuralların sunum aracılığıyla öğretilmesi yolundan uzun zaman önce vazgeçmişlerdir. Yeni yaklaşımlarda yeni tasarımlar, yeni modeller üretilmektedir. Bu alanda çalışan Oymak'ın, Garrent'a ait tasarım ve modelini önerdikten sonra bu alanda yeni katkılara ihtiyaç olduğunu söyler:

“Diğer bir deyişle dilsel üretim, dil dışı gerçekliğin dilsel gerçekliğe aktarım sürecini somut olarak içermektedir. Dil ile dünya arasındaki zorunlu ilişki zaten böyle bir ilişkidir. Bu nedenle, dilsel her tür alıcı ya da verici becerinin geliştirilmesinde, dil üretimin temel dayanağı, çıkış noktası olan gerçek ve somut dünya ile düşünsel ve düşsel ilişki göz ardı edilmemelidir. Sınıf içine sıkıştırılmış ve kitaplarla sınırlanmış bir dilsel beceri geliştirme eğitimi ve öğretimi ne var olan dilsel kullanım sorunlarını yeterince çözebilir ne de var olan dilsel beceri alanlarının geliştirilmesine katkı sunabilir.” (Oymak, 2013: 204).

Sözcükler dilin kanunu gereği sürekli ölür ve yenileri doğar. Bunu o çağ içindeki yaşama biçimi belirler. Bugün, Oxford Sözlük 2016 yılının kelimesi olarak seçilen; nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygulardan ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu anlamında post-truth sözcüğünü eklemiştir. Oysaki Russell'ın “Bilgi ve Doğruluk” anlayışlarıyla, Dilthey'in görüşleri ele alınırken tarihçi mi, sosyolog mu, filozof mu değerlendirmeleriyle çeşitli yargılar bilim dünyasını uzun süre meşgul etmiş günlük hayatı bile etkilemişken, bugün artık akademik ders çerçevesinde sıkışıp kalmıştır. Uygur, ahlak anlayışını ele aldığı anda dilin yargısıyla karşılaşır. *Ahlaksız* sözcüğü ile ahlaklının hayırlanması, *ahlaklı* sözcüğünün üzerine eğilerek anlam ve algıyı işaret eder.(Uygur, 1984) Hırsızlık yapan birinin suçüstü yakalandığında “*Ahlaklı adammışsın doğrusu!*” diye suçlayıp yargılarken, borcunu zamanında ödeyen birisini “*Ahlakından emindim*” övgüsünü ifade etmek dinsel-mantıksal yaklaşıma bağlar. Bir ahlaksızlık karşısında “*Yaptığın güzel bir şey değildi! Hiç beğenmedim, bu çok çirkin*” gibi ifadeler olaylar karşısındaki seviyeyi belirler. Örneğin; hiç beğenmediği

şey bir resim tablosuysa bunun ahlakla alakası yoktur ancak *güzel* ve çirkin sözcükleriyle ortaya çıkacak bir yargıyı belirtmiştir. Bunun gibi *yakışıksız*, *yersiz*, *uygunsuz* sözcükleri ahlakça eksikliği estetik bir havada nitelemek için kullanılır. Büyük balık küçük balığa çarpar “*Affedersin*” der, büyük balık küçük balığın ağzındaki yemi kapar yine “*Affedersin*” der, büyük balık küçük balığı yutmak ister ve yutarken yine “*Affedersin*” der. Küçük balık dayanamaz ve “*Hayatımı sonlandırıyorsun, sanki yüzgecime mi çarptın nasıl affedeyim?*” der. Bu üç olayın sosyal ve psikolojik boyutu aynı değer ve derecede dile ve ifadeye de yansımaktadır.

Dil, anlam yönünden ne kadar çok çeşitli konuları barındırıyor ve bu alanda ne kadar çok uzman çalışıyorsa da hala belli bir seviye üzerinde dilin eğitimi ve öğretimi konusunda yeterli metot ve teknikler gelişmemiştir. Bu alanda çalışmalara devam edilmesi gerekmektedir. “Söz ağızdan çıkana kadar kişi sözün efendisi, söz ağızdan çıktıktan sonra söz kişinin efendisidir.” özlü sözü dikkate alınarak sözcük, cümle ve metinlerdeki anlam derinliğinin önemine vurgu yapılabilir. Türkçenin anadili konuşuru olmayanlar için bu anlam derinliği kişiyi istenen noktaya götürmemekle beraber yanlış anlaşılmalara da sebep olabilir. Bu nedenle yapılan ve yapılmakta olan çalışmalar göz önüne alındığında anlambilimin sadece anadili konuşurları için değil ikinci dil konuşurları için de önemli olduğu vurgulanabilir. Türkçe Eğitimi alanında öğrenim görenler için lisans derslerinde anlambilimin hedef kitleye uygun seviyede öğretilmesi için nitelikli dersler konulabilir. Türkçedeki anlam zenginliğini dil öğrenenlere aşlamak için ise C2 seviyesinin üzerinde bir kur açılarak öğrenenlerin bu kura devam edebilmesi sağlanabilir. Bu çerçevede akademisyenler ve alanda uzman kişiler bir araya getirilerek yeni bir program/müfredat içeriğine gidilebilir.

KAYNAKÇA

- [1]. Aksan, D. (2016). Anlambilim, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- [2]. Aksan, D. (1993). Şiir Dili ve Türk Şiir Dili, İstanbul: Be-ta Basım Yayım
- [3]. Aksan, D. (1994). “Anlambilim, İlgili Alanlar ve Türkçe”, A.Ü. TÖMER Dil Dergisi, Doğan Aksan Özel Sayısı, s.16.
- [4]. Barthes, R. (1979). Göstergebilim İlkeleri, Çevirenler: Berke Vardar-Mehmet Rifat, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 337 Bilim Dizisi: 8
- [5]. Bingöl, A. (1993). Gelenbevî'nin Mantık Anlayışı, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları
- [6]. Chomsky, N. (2002). Dil ve Sorumluluk, Çeviren: Hüsnü Özasya, Ankara: Ekin Yayınları
- [7]. Eker, S. (2011). Çağdaş Türk Dili (7. Baskı). İstanbul: Grafiker Yayınları.
- [8]. Eziler Kıran, A. (2014). Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim. Turkish Studies, 9/6, 719-729.
- [9]. Filizok, R. (2010). Anlam Olgularının Sınıflandırılması, retrieved from <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?p=641>
- [10]. Filizok, R. (2010). Mantık ve Anlam, retrieved from <http://www.ege-edebiyat.org/wp/?p=645>
- [11]. Hazar, M. (2013). “Türkiye Türkçesindeki Anlam Bilimi Bibliyografyası”, TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, 1/2, 137-173.
- [12]. İmer, K. (1987). “Toplum Dil Bilimin Kimi Kavramlarına Kuramsal Bir Bakış ve Dil Türleri”. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 12/31, 213-230.

- [13]. İmer, K. (1995). “Toplumsal Süreçlerin Dile Yansıması”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 6, 24-38, retrieved from <http://dad.boun.edu.tr/issue/4535/313058>
- [14]. Oymak, R. (2013). “Türkçe Eğitiminde Dil Üretimine Dayalı Sözce Üretimi Becerisi Eğitimi” *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 1/2.
- [15]. Özel, M. (1994). *Ders Geçme ve Kredi Sistemine Göre Liseler İçin Edebi Sanatlar 1*, Ankara: SEPA Yayıncılık
- [16]. Parlatır, İ. ve diğerleri (1996). *Güzel Yazılar Kısa Oyunlar*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları: 643 Güzel yazılar dizisi: 4, Ankara: Semih Ofset Matbaacılık
- [17]. Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC’si*, İstanbul: Say Yayınları
- [18]. TDK(1999). *Güzel Yazılar-Denemeler*, 3.baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu
- [19]. TDK (2005). *Türkçe Sözlük*, 10. basım, Ankara: Türk Dil Kurumu
- [20]. Ullmann, S. (1962). *Semantics, An Introduction to the Science of Meaning*, Çeviren: Ahmet Kocaman
- [21]. Uygur, N. (1984). *Kültür Kuramı*, İstanbul: Remzi Kitabevi
- [22]. Uygur, N. (2012). *Dilin Gücü*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- [23]. Vardar, B. (1976). “Sözcük Üretiminde Yeni Bir Aşama” *Türk Dili Aylık Dil ve Yazın Dergisi*, 296, s. 322, Ankara: TDK
- [24]. Vardar, B. (1983). “Bildirişim İşlevi, Alan Kavramı ve Terim Öğretimi”. *Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı* 379-380, Temmuz – Ağustos, Ankara: TDK
- [25]. Yelten, M. (2009). *Türk Dili Ve Anlatım Bilgileri* (1. Baskı). İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- [26]. Zılhoğlu, M. (2003), *İletişim Nedir?*, İstanbul: Cem Yayınevi